

Ustálená přirovnání se zooapelativem jako bázovým slovem v současné češtině, polštině, ruštině a ukrajinštině

Eva MRHAČOVÁ, Olena KOUPTEVITCH

Ostravská univerzita v Ostravě
eva.mrhacova@osu.cz

Recibido: Marzo de 2003
Aceptado: Abril de 2004

Resumé

Velký počet lexikalizovaných přirovnání vznikl ve slovanských jazycích na bázi zooapelativ. Ve stati jsou analyzována zooapelativní lexikalizovaná přirovnání česká, polská, ruská a ukrajinská.

Klíčová slova: frazeologie, frazém, lexikalizovaná přirovnání, čeština, polština, ruština, ukrajinština, zooapelativum, synonymické řady, komparátor, typologie přirovnání.

Resumen

Las comparaciones fijas basadas en zoónimos en checo, polaco, ruso y ucraniano modernos

Gran número de comparaciones lexicalizadas fijas en las lenguas eslavas tuvo su origen en los zoónimos. En nuestro estudio se analizan comparaciones lexicalizadas de dicha categoría en las lenguas checa, polaca, rusa y ucraniana.

Palabras clave: fraseología, frasema, comparaciones lexicalizadas, lengua checa, lengua polaca, lengua rusa, lengua ucraniana, zoónimo, series de sinónimos, comparador, tipología de comparaciones.

Abstract

Fixed Expressions of Comparison Using Zooapelatives as Base-words in Modern Czech, Polish, Russian, and Ukrainian

The considerable amount of lexicalized similes in Slavonic languages developed on the basis of zooapelatives. The article analyses lexicalized zooapelatives from Czech, Polish, Russian and Ukrainian.

Key words: phraseology, phraseme, lexicalized similes, Czech language, Polish language, Russian language, Ukrainian language, zooapelative, synonymical series, typology of similes.

SUMARIO 1. Prává lexikalizovaná přirovnání (přirovnání s transparentní motivací vzniku); 2. Neprává lexikalizovaná přirovnání; 3. Závěry; 4. Literatura.

Frazeologie, v níž se odráží imaginativní síla určitého etnika, jeho myšlenková a jazyková nápaditost, vynalézavost a pohotovost, ale i generacemi nastřádaná a z generace na generaci předávaná zobecněná zkušenost jako vzácné dědictví našich předků, patří k nejzajímavějším oblastem vědy o jazyce. Frazeologické bohatství představuje významnou součást každého národního jazyka.

Za součástí frazeologie v širokém smyslu slova považujeme ustálená přirovnání, rčení, ustálené charakteristiky, průpovídky, pořekadla a přísloví. Všechny tyto víceslovné útvary verbální i nominální povahy, jimž je společná formální a obsahová ustálenost, závaznost a obraznost, vypovídají velmi mnoho o duševním životě určitého etnika, o jeho emocích, morálních zásadách, zvyklostech, způsobu vidění světa a názorech na svět, o celkovém jeho způsobu života.

Za frazeologickou jednotku/frazém tedy považujeme formálně i obsahově ustálená, smluvně závazná a svým původem obrazná spojení slov znakové povahy, mající složku sémanticko-funkční (idiomatickou) a výrazovou (vystupující v textu jako frazém). Vedle ustálenosti, závaznosti (významové a formální vázanosti, nerozložitelnosti, lineárnosti prvků, vysoké míry lexikalizace) a obraznosti je pro každý frazém příznačná emocionálnost, expresivnost.

Každý jednotlivý typ frazeologických jednotek má ještě svá další specifika (kupříkladu řada přirovnání a rčení má schopnost své autosémantické elementy a zejména sloveso gramaticky obměňovat (sr. české *rozumím / rozumíš / rozumí / rozuměl tomu jako koza petrželi*; polské *znam / znasz / zna / znał się na czym tyle, co koza na pierprzu*; ruské *разбираюсь / разбираешься / разбирается / разбирался как свинья в апельсинах*; ukrajinské *розбираюсь / розбираєшся / розбирається / розбирався як баран в антеці*). Každý typ může být také předmětem samostatného bádání – a to jak v rámci systému jednoho jazyka, tak v rámci komparace různých jazykových systémů blízkých buď typologicky, anebo geograficky.

V této stati si klademe za cíl registrovat a rámcově popsat shodná česká, polská, ruská a ukrajinská lexikalizovaná přirovnání vzniklá na bázi zooapelativ. Svou pozornost zaměříme především na typologii tohoto druhu přirovnání v severoslovanských jazycích. Tematický celek zooapelativ jsme zvolili proto, že právě na jejich bázi vznikl obsáhlý soubor explicitně vyjádřených lexikalizovaných přirovnání, navíc často v synonymických řadách, což u jiných tematických okruhů ve frazeologii nemá obdobu. Předmětem přirovnání bývají vlastnosti, činnosti a stavy, formálním prostředkem pro jejich vyjádření - adjektiva a slovesa.

Se synonymickými řadami se ve slovanských jazycích setkáváme jak u ustálených přirovnání vlastností (sr. české *mrštný jako had, ještěrka, kočka, lasička, opice, štika, veverka*; polské *zwinny jak jaszczurka, małpa, ptaszek, sarna, sarenka, wie-wiurka*; ruské *ловкий / проворный как кошка, ящерица, белка, обезьяна*; ukrajinské *швидкий / спритний / моторний / як кішка, ящірка, білка, мавпа*), tak u ustálených přirovnání činností a stavů (sr. české *mít hlad jako čokl, lev, pes, vlk*; polské *być głodnym jak pies, wilk*; ruské *быть голодным как волк, собака, лев*; ukrajinské *бути голодним як вовк, пес, лев*).

Bohatá škála lexikalizovaných přirovnání lidských vlastností, činností a stavů ke zvířecím, která vznikla na bázi zoosféry, svědčí o tom, že člověk chování a zvyklosti zvířat po celé generace velmi bedlivě pozoroval a porovnával je s chováním a

zvyklostmi lidí, personifikoval je, aby pak s jejich pomocí charakterizoval své bližní. Přirovnání lidské vlastnosti, činnosti nebo stavu ke zvířecím mělo slovní projev oživit, dynamizovat, zvýraznit anebo mu dodat ironizující či zesměšňující charakter. Vyjádření typu je *pilný jako včelka* (*pilny jak pszczołka; трудолюбивый как пчелка; працюючий як бджілка*), je *poslušný jako beránek* (*poslušny jak pies; послушный как ягненок; слухняний як овечка*) jsou nepochybně mnohem výraznější, živější, expresivnější a dramatictější než prosté vyjádření *je pilný, je poslušný*.

Lexikalizovaná přirovnání vzniklá na bázi zooapelativ jsou tedy výsledkem bedlivého pozorování, dlouhé životní zkušenosti lidí. Taková poznání, jako že krtek má zakrnělý zrak, protože většinu času tráví v zemi, že sysel spí v zimě dlouhým a hlubokým spánkem, z něhož se nenechá nikým a ničím vyrušit, že husa má mastné peří, na němž se neudrží voda, že jezevec žije zcela samotářsky, musela být všeobecná, aby se ze zprvu volných přirovnání vyvinula ve slovanských jazycích přirovnání ustálená typu *slepy jako krtek / ślepy jak kret / слепой как крот / сліпий як кріт; spát jako sysel / spać jak susel / спать как суслик; sjede to po někom jako voda po huse / сплynie то по kim як вода по гусі / сойдєт как с гуся вода / стече як з гуски вода; žít jako jezevec / żyć jak borsuk / жить как барсук / жити як борсук*.

Všechna tato přirovnání vznikla na základě pozorování života na venkově a v přírodě, postupně se však lexikalizovala a jsou používána v jazyce obecně. Většina obyvatel města, kam se dávno přesunulo těžiště života lidí, nikdy neviděla krta, sysla nebo jezevce, a přesto ve svých jazykových projevech tato přirovnání znakové povahy běžně používají.

Ne všechna ustálená přirovnání vzniklá na bázi zoosféry mají takovouto transparentní motivaci svého vzniku. Z hlediska jejich prvopočáteční motivovanosti nebo nemotivovanosti zde můžeme vydělit dvě skupiny:

1. Pravá lexikalizovaná přirovnání (přirovnání s transparentní motivací vzniku)

Tento typ komparace se zooapelativem jako bázovým slovem je ve všech čtyřech analyzovaných slovanských jazycích nejčastější. Jsou to přirovnání reálných lidských vlastností, činností a stavů, mají tedy buď nominální, anebo verbální charakter. Jejich organizujícím principem je podobnost – jeden ze základních sémantických vztahů.

Jednotlivé slovanské jazyky velmi často využívají k přirovnání určité vlastnosti, činnosti nebo stavu i téhož zooapelativa, a to buď jako jediného ekvivalentu, anebo alespoň jako jednoho z členů synonymické řady, sr.:

čeština

bujný jako hříbě
černý jako havran
červený jako kohout, krocán, rak
němý jako ryba
špinavý jako prase
tichý jako myška

polština

pełen wygoru jak źrebię
czarny jak kruk, smok
czzerwony jak indor, upiór, rak
niemy jak ryba
brudny jak świnia
cichy jak baranek, mysz pod miotłą

věrný jako pes
 vyplašený jak zajíc, bažant, králík
 vzteklý jako pes
 zdravý jako ryba, rybička, rys, tur
 bojovat jako lev
 být jako stádo ovcí
 cítit se jako kapr ve vodě
 cítit se jak spráskaný pes
 funět jako hroch, ježek, kanec
 chodit jako bludná ovce
 chodit jako kocour, kočka,
 pes kolem horké kaše
 chodit / vykračovat si jako čáp
 jít jako ptáček, vrabec
 kroutit se jako červ, had, úhoř, žížala
 lapat po dechu jako ryba
 mrskat sebou jako ryba v síti
 nadýmat se jako holub, krocan, ropucha, žába
 padat / umírat jako mouchy
 skákat jako blecha
 vyhnat někoho jako prašivého psa
 vypadat jako zmoklá slepice, spráskaný pes
 žít jako jezevec

ruština

резвый как жеребёнок
 чёрный как ворон
 красный как рак, индюк
 немой как рыба
 грязный как свинья, поросёнок
 тихий как мышка
 верный как пёс, собака
 трусливый как заяц
 бешеный как собака
 здоровый как бык
 драться / сражаться как лев
 быть как стадо овец
 быть / чувствовать себя как рыба в воде
 быть / чувствовать себя как побитая собака
 сопеть как медведь
 ходить / шататься как блудная овца
 ходить как кот около / вокруг сметаны /
 горячей каши
 ходить как аист, журавль, цапля
 есть (мало) как воробей
 крутиться как вьюн /
 вьюном, как белка в колесе
 хватать воздух как рыба

wierny jak pies
 wystraszony jak zając
 wściekły jak pies
 zdrowy jak byk, koń, ryba, ryś
 walczyć jak lew
 być jak stado owiec
 czuć się jak ryba w wodzie
 czuć się jak zbity pies
 sapać jak hipopotam, niedźwiedź
 chodzić jak zbląkana owca
 chodzić jak kot koło gorącej kaszy
 chodzić / stapać jak bocian
 jeść jak ptaszek, wróbel, kurczę
 wić się jak piskorz, wąż, węgorz
 łapać dech jak ryba
 rzucać się jak ryba w sieci
 nadymać się jak indyk, paw, żaba
 padać / umierać jak muchy
 skakać jak pchła, jak wesz na grzebieniu
 wypędzić kogo jak parszywego psa
 wyglądać jak zmokła / zdechła kura, zbity pies
 żyć jak borsuk

ukrajinština

жсавий як лоша
 чорний як крук, ворон
 червоний як рак, індик
 німий як риба
 брудний / замурзаний як свиня, порося
 тихий як миша
 вірний як пес, собака
 полохливий як заєць
 оскажений / розлючений як пес
 здоровий як бик, бугай
 битися як лев
 бути як стадо овець
 бути / почувати себе як риба в воді
 почуватися як побитий пес
 сопіти як ведмідь
 ходити як блудна віця
 ходити як кіт коло сметани /
 гарячої каші
 ходити як чорногуз, журавель, чап, чапля
 їсти (мало) як горобець
 крутитися як в'юн /
 в'юном, як білка в колесі
 бути як риба на березі

*биться как рыба в сети / об лёд
надуться как сыч, индюк, жаба
умирать / падать как мухи
прыгать как коза, блоха, лягушка
выгнать как паршивую собаку
выглядеть как мокрая курица,
побитая собака
жить как барсук*

*битися як риба в саку / об лід
надутися як індик сич, жаба
вмирати / падати як мухи
скакати як коза, жаба
вигнати як паршивого пса
виглядіти як мокра курка,
побитий пес
жити як борсук*

Jsou případy, kdy v daném slovanském jazyce lexikalizované přirovnání určité vlastnosti nebo činnosti existuje, ale pro jeho vyjádření bylo využito jiného zooapelativa než v ostatních slovanských jazycích, sr.:

čeština

*dlouhý jako tasemnice
hloupý jako ovce, tele
chytrý / lstivý jako liška, opice
trpělivý / poslušný jako beránek, jehně
velký jako kráva, tele
běžet jako splašený kůň, jelen, zajíc
jít za někým jako ovce za beranem
vrtět se jako holub na báni*

ruština

*длинный как змея, глиста
глупый как осёл, баран
хитрый как лиса, обезьяна
послушный как ягнёнок
большой / огромный как слон, бык
убегать как испуганный заяц
ходить за кем-то как собака
крутиться как вошь на гребешке*

poľština

*długi jak żmija
głupi jak baran, geś
chytry jak wąż
cierpliwy jak wół
wielki jak koń
biec, pędzić jak chart
iść za kim jak cieleż za krową
wiercić się jak mucha w ukropie*

ukrajiniština

*довгий як змія
глупий / дурний як осел, баран
хитрий як лис, мавпа
покірний / слухняний як овечка, телятко
великий як слон, бугай
утікати як полохливий заєць
ходити за кимсь як пес
крутитися як муха в окропі*

2. Nepravá lexikalizovaná přirovnání**2.1. Přirovnání založená na personifikaci**

Tento typ ustálených přirovnání se týká lidských vlastností, má tedy nominální charakter. Člověk přisoudil určitým zvířatům určité lidské vlastnosti, neboť v jejich chování vyzoroval vnější podobnost s chováním lidí. Také tento typ přirovnání se vyskytuje ve všech analyzovaných slovanských jazycích, češtině, poľštině, ruštině i ukrajinštině, sr.:

čeština

*dotěrný jako moucha
drzý jako opice, štěnice, veš
lstivý jako had, kočka, liška, úhoř
pilný jako mraveneček,
včela, včelička*

poľština

*natrętny jak mucha
bezcelny jak małpa
podstępny jak wąż, lis
pilny jak pszczoła, pszczółka /
pracowity jak mrówka*

pyšný jako páv
slizký jako had, úhoř
umíněný jako koza, osel

ruština

надоедливый как муха
дерзкий / наглый / нахальный как обезьяна
хитрый / льстивый / лукавый /
коварный как лиса, змей
трудолюбивый как пчела, муравей
гордый как павлин
скользкий как угорь, змея
упрямый как осёл, баран

dumny jak paw
śliski jak wąż, węgorz, piskorz
uparty jak kozioł, osioł

ukrajinština

злий як муха в спасівку
нахабний / зухвалий як мавпа
хитрий / лукавий / підступний як лис
працьовитий як бджілка, мурашка
гордий / поважний як пава
слизький як вугор, змія
впертий як осел, баран

Zvířata přisuzované vlastnosti nemají (veš není drzá, had není lstivý ani slizký, včela není pilná, páv není pyšný), přisoudil jim je člověk na základě podobnosti jejich chování s chováním lidí, aby pak s jejich pomocí zpětně charakterizoval své bližní.

2.2. Formální přirovnání

Tento typ ustálených přirovnání nevznikl jako výsledek pozorování a poznání. Je to vlastně expresivní vyjádření vysokého stupně nějaké kvality, případně vypjatosti nějakého děje nebo stavu. Hojněji je tento typ zastoupen pouze v češtině, kde se v daném významu používají zooapelativa *pes*, *prase* (oblastně pak *sviňa*), vzácně zooapelativa *kráva*, *tele*, *vůl*, sr.:

je to horké / studené / hořké / kyselé / těžké apod. jako prase, pes, sviňa
bolí / pálí / svědí / štípe to apod. jako prase, pes, sviňa
je zpocený jako kráva, pes, prase, vůl, sviňa
je to velké jako kráva, tele
brečí / řve jako stará kráva

Nejde zde o skutečné přirovnání – prase není horké, studené, hořké ani kyselé, prase nebolí, neštípe, nesvědí, tele není nijak obrovské a kráva nebrečí a něve. Jak jsme již řekli, jde o expresivní vyjádření vysokého stupně nějaké kvality nebo vypjatosti určitého děje či stavu. V emocionálně laděné řeči jsme na bázi této omezené množiny zooapelativ zaznamenali celou řadu dalších formálních přirovnání (*zvědavý jako prase, pes, kráva; uštvaný jako prase; těšit se na něco jako pes, prase; nadávat jako pes; je to drahé jak sviňa; být šťastný jako pes; směje se jako kráva*), která vznikají ad hoc a dosud nejsou plně lexikalizována.

V dalších třech slovanských jazycích jsme zaznamenali jen nepatrné stopy tohoto typu přirovnání, sr. polské *klamie jak pies, wielki jak koń*; ruské *брешет (в значении лжёт) как собака; плачет как корова; большой как бык, телёнок; мокрый как мышь*; ukrajinské *бреше як пес; мокрий як миша; великий як бик*.

2.3. Anekdotická ustálená přirovnání

Ani tento typ přirovnání nevznikl jako výsledek pozorování a poznání, jak je tomu u pravých přirovnání s transparentní motivací. Vyskytuje se jako charakteristika vlastností (nominální typ) i, častěji, jako charakteristika činností a stavů (ver-

bální typ) a má podobu vtipného anekdotického vyjádření. Smyslem těchto často velmi absurdních komparací je oživit řeč, zaujmout posluchače, pobavit. Právě s tímto cílem se zde navozuje komická situace. Vzhledem k tomu, že tento typ přirovnání nevznikl jako výsledek pozorování, je zde shoda mezi jazyky spíš vzácností. Každé etnikum zde ve vyjádření popustilo uzdu své fantazii, sr.:

- čeština:** *platný jako pes v kostele
hledět jako husa do flašky / jako čerstvě vyoraná myš
mít někoho rád jako lišku v kurníku
mluvit jako když blecha kašle
vypadá jako mouchy snězte si mě*
- polština:** *potrzebny jak kozioł w kapuście
dbać o kogo tyle, co pies o piątą nogę
patrzeć na co jak kozioł na wodę / osioł na wodę
kochać kogo jak psy dziada w ciasnym kącie
pasuje jak wół do karocy*
- ruština:** *нужный кому-то как собаке пятая нога /
как зайцу стоп-сигнал / как корове седло
разбирается в чём-то как свинья в апельсинах
довольный как слон
выглядеть как курица в крашенных перьях*
- ukrajinština:** *розбиратися в чомусь як баран в аптеці
пасувати як корові сідло
потрібний як зайцеві бубон*

Vzácně zde mezi jazyky nacházíme i určitou shodu svědčící o starobylosti daného přirovnání nebo o jeho dávném převzetí:

- čeština:** *koukat na něco jako tele na nová vrata*
polština: *patrzeć jak wół na malowane wrota*
ruština: *смотреть как баран на новые ворота*
ukrajinština: *дивитися як баран, козел, теля на нові ворота*
- čeština:** *má vlasy jako když ho olízla kráva*
ruština: *волосы как корова языком прилизала*
ukrajinština: *волосся як корова язиком прилизала*
- čeština:** *přijít k něčemu jako slepé kuře k zrní*
polština: *trafić się jak ślepej kurze ziarno*
- ruština:** *идёт как корове седло*
ukrajinština: *пасує як корові сідло*

2.4. Přirovnání se skrytou motivací

Jde o velmi zajímavý, leč zcela okrajový, silně expresivní typ lexikalizovaného přirovnání, který s největší pravděpodobností vznikl elipsou, krácením na základě

analogie. Vyskytuje se ve všech analyzovaných severoslovanských jazycích, pouze však na bázi jediné synonymické řady zooapelativ. Například expresivní výraz *opilý / ožralý jako čuně, prase, svině* mohl vzniknout na základě takovéto analogie: opilý člověk je špinavý, válí se po zemi, a tím připomíná čuně, prase, svini, odtud lexikalizované přirovnání *být opilý / ožralý* (a následně vypadat) *jako čuně, prase, svině / opít se / ožrat se* (a následně vypadat) *jako čuně, prase, svině*, sr. rovněž polské *pijan jak świnia, bydlę / upił się jak świnia*, ruské *напился / пьяный как свинья* a ukrajinské *напився / п'яний як свиня*.

Většina lexikalizovaných zooapelativních přirovnání patří k starobylé jazykové vrstvě. Mnohá z těch, která existují v současných slovanských jazycích, uvádí již J. A. Komenský ve své knize *Moudrost starých Čechů za zrcadlo vystavená potomkům* z roku 1631, sr. dva příklady z knihy J. A. Komenského – *nadýmá se jako žába; snášejí se co pes s kočkou* – s dnešními jazyky:

české:	<i>nadýmá se jako žába, krocán; snášejí se jako pes s kočkou;</i>
polské:	<i>nadyma się jak żaba, indyk; kochać się jak pies z kotem;</i>
ruské:	<i>надутый как индюк, жаба; любят друг друга как кошка с собакой;</i>
ukrajinské:	<i>надутий як індик; жити як кішка з собакою.</i>

Také v drobném spisku Jana Blahoslava a Matěje Červenky *Česká přísloví* z roku 1570 je zaznamenána celá řada ustálených přirovnání, která dosud existují v češtině anebo i v dalších slovanských jazycích, sr.: *vine se co had, nadejmá se co žába, hledí co vrána v kost, točí se co holub na baňce, má peněz co žába vlasů, sluší co svini sedlo, hryzou se co psi o kost, páchne jako tchoř*. Jsou to jak přirovnání, která mají reálný podklad, tak přirovnání imaginativní, anekdotická.

Přirovnání bývá uvedeno komparátorem, jehož nejčastější forma je v analyzovaných slovanských jazycích: *jako, jak, как, як*. Existují i další formy komparace, sr.:

v češtině:

<i>jako by:</i>	<i>hubený, jako by cvrčky louskal; tváří se, jako by mu uletěly včely</i>
<i>jako když:</i>	<i>vyskočil, jako když ho zmije uštkne</i>
<i>hůř než:</i>	<i>zacházet s někým hůř než se psem</i>
<i>ani:</i>	<i>ani myš by tam neproklouzla</i>
<i>že by (ani):</i>	<i>venku je zima, že by ani psa nevyhnal; má hlad, že by na posezení snědl vlka</i>

v polštině:

<i>jakby:</i>	<i>szczęśliwy, jakby go kto na sto koni wsadził</i>
<i>niž:</i>	<i>jaje chce być mędrsze niż kokosz</i>
<i>že by:</i>	<i>głodny, że by zjadł konia z kopytami pogoda że psa by nie wypędził</i>

v ruštině:

<i>будто:</i>	<i>надулся будто сыч; подпрыгнул будто ужаленный</i>
<i>словно:</i>	<i>надулся словно сыч, индюк</i>

<i>точно:</i>	<i>визжит точно недорезанный поросёнок</i>
<i>вроде:</i>	<i>быть упрямым вроде осла, барана</i>
<i>хуже чем:</i>	<i>обращаться хуже чем с собакой;</i>
<i>лучше / не лучше чем:</i>	<i>жить не лучше чем собака</i>
<i>даже:</i>	<i>даже мышь там не пролезет</i>

v ukrajinštině:

<i>наче:</i>	<i>тихий наче мишка; вільний наче птиця</i>
<i>неначе:</i>	<i>розлючений неначе пес</i>
<i>мов:</i>	<i>холодний мов жаба</i>
<i>немов:</i>	<i>ревіти немов лев, ведмідь</i>
<i>ніби:</i>	<i>ходить ніби пава</i>
<i>начеб:</i>	<i>присмоктатися начеб п'явка</i>

V polštině, ruštině a ukrajinštině lze na rozdíl od češtiny zaměnit v některých případech formu s komparátorem *jak* formou instrumentálu zooapelativa anebo změnou konstrukce, sr.:

polské:	<i>patrzeć jak wilk – patrzeć wilkiem</i> <i>posuwać się jak rak – posuwać się rakiem</i> <i>wlec się jak żółw – wlec się żółwem</i> <i>wić się jak wąż – wić się wężem</i>
	<i>lecieć jak ptak – polecieć ptakiem</i> <i>posuwać się jak ślimak – posuwać się w ślimaczym tempie</i> <i>mieć oczy jak sarna – mieć oczy sarny</i>

ruské:	<i>смотреть как волк – смотреть волком</i> <i>пятиться как рак – пятиться раком</i> <i>держаться как клещ – держаться клещом</i> <i>ходить как гусь – ходить гусём</i>
---------------	---

надоедливый как муха – надоедливая муха
тащиться как черепаха – черепашиим шагом
загнанный как лошадь – загнанная лошадь
сонный как тетеря – сонная тетеря

ukrajinské:	<i>дивитися як вовк – дивитися вовком</i> <i>ходить як пава – ходити павою</i> <i>крутитися як змії – крутитися змією</i> <i>проковзнути як мишка – проковзнути мишкою</i>
--------------------	---

злий як муха в спасівку – спасівська муха
хитрий як лис – підшитий лисом
працьовитий як бджілка – працьовита бджілка
вірний як пес – вірний пес

U ustálených přirovnání vlastností a stavů jsme ve všech čtyřech analyzovaných slovanských jazycích zaznamenali zajímavý fakt, že frazeologickou jednotku s komparátorem lze transformovat na frazeologickou jednotku bez komparátoru se zachováním významu přirovnání. Je to typ *být tvrdohlavý jako beran – být tvrdohlavý beran; być natrętny jak mucha – być natrętną mucha; быть упрямым как баран – быть упрямым бараном; быть надоедливым как муха – быть надоедливой мухой; бути упертим як баран – бути упертим бараном; бути злим як муха в спасієку – бути спасієською мухою*. Obě varianty přirovnání, s komparátorem i bez komparátoru, jsou však rozdílné stylisticky – výraz bez explicitně vyjádřené komparace je neutrálnější, méně expresivní, a tím i méně výrazný.

Příklady:

*být čilý jako rybička – být čilá rybička
být líný jako veš – být líná veš
být neohrabaný jako medvěd – být neohrabaný medvěd*

*być brudny jak świnia – być brudną świnia
być pilny jak pszczołka – być pilną pszczołką*

*быть ленивым как боров – быть ленивым боровом
быть невинным как овечка – быть невинной овечкой
быть неуклюжим как медведь – быть неуклюжим медведем*

*бути товстим як свиня – бути товстою свинею
бути оскажєнілий як пес – бути оскажєнілим псом*

3. Závěry

Na bázi zooapelativ vznikl v severoslovanských jazycích početný soubor explicitně vyjádřených lexikalizovaných přirovnání. Podle počáteční motivovanosti/nemotivovanosti jejich vzniku u nich můžeme rozlišit přirovnání pravá (s transparentní motivovaností), která se v hojném počtu vyskytují ve všech analyzovaných jazycích, a nepravá (bez motivace nebo se skrytou motivací), která jsou typologicky velmi zajímavá, tvoří však jen okrajovou část celého systému severoslovanských zooapelativních přirovnání.

4. Literatura

- BASAJ, M., RYTEL, D. (1981): *Słownik frazeologiczny czesko-polski*, Katowice.
 BEČKA, J. (1982): *Slovník synonym a frazeologismů*, Praha.
 БЕЛЯНИН, В. П., БУТЕНКО, И. А. (1994): *Живая речь: Словарь разговорных выражений*, Москва.
 ČELAKOVSKÝ, F. (2000): *Mudrosloví národu slovanského v příslovích*, Praha.
 ČERMÁK, F., HRONEK, J., a kol. (1983): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání*, Praha.

- DOBROVOĽSKIJ, D., PIIRAINEN, E., (1996): *Tiere als Symbole. In: Symbole in Sprache und Kultur. Studien zur Phraseologie aus kultursemiotischer Perspektive*, Bochum.
- GŁOWIŃSKA, K. (2000): *Popularny słownik frazeologiczny*, Warszawa.
- HENSCHEL, H. (1993): *Die Phraseologie der tschechischen Sprache (Phrasemregister)*, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien.
- ЕВГЕНЬЕВА А. П. (1981): *Словарь русского языка в четырёх томах. Том I-IV*, Москва.
- KOMENSKÝ, J. A. (1954): *Moudrost starých Čechů (za zrcadlo vystavená potomkům)*, Praha.
- МИЛЕРОВИЧ, А. М., МОКИЕНКО, В. М. (1997): *Фразеологизмы русской речи*, Москва.
- MLASEK, J. (1976): *Slovenská frazeológia*, Bratislava.
- МОКИЕНКО, В. М. (1989): *Славянская фразеология*, Москва.
- MRHAČOVÁ, E. (1999): *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*, Ostrava.
- ПАЛАМАРЧУК, Л. С., БІЛОНОЖЕНКО, В. М., ВИННИК, В. О. та кол. (1993): *Фразеологічний словник української мови. Книга I-II*, Київ.
- PIETRAK-MEISNER, H. (1993): *Słownik frazeologiczny czesko-polski*, Lublin.
- SIATKOWSKI, J., BASAJ, M. (1991): *Słownik czesko-polski*, Praha – Warszawa.
- Slovník spisovného jazyka českého. Díl 1-4 (1960-1971)*, Praha.
- Slovník jazyka polského. Díl 1-11 (1958-1969)*, Warszawa.
- СКОПІНЕНКО, О. І., ЦИМБАЛЮК, Т. В. Під ред. ПІВТОРАКА, Г. П. (2002): *Російсько-український словник. Українсько-російський словник*, Київ.
- SKORUPKA, S. (1974, 1985): *Słownik frazeologiczny języka polskiego. I, II*, Warszawa.
- УЖЧЕНКО, В. Д., УЖЧЕНКО, Д. В. (1998): *Фразеологічний словник української мови*, Київ.
- ВОЙНОВА, Л. А., ЖУКОВ, В. П., МОЛОТКОВ, А. И., ФЁДОРОВ, А. И., Под ред. МОЛОТКОВА, В. П. (1987): *Фразеологический словарь русского языка*, Москва.
- ZAORÁLEK, J. (1996): *Lidová rčení*, Praha.